

**“TARIXIY XOTIRA” LISONIY-MADANIY TUSHUNCHA (XITOIY
TILI FRAZEOLAGIZMLARI ASOSIDA)**

Madaminova Sevara Ruzimbayevna

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti Magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada “tarixiy xotira” (历史记忆—lishi jiyi) lisoniy-madaniy tushunchasi xitoy tilidagi frazeologik birliklar (chengyu va maqollar) asosida chuqur tahlil qilinadi. Xitoy frazeologizmlari orqali tarix nafaqat o‘tmish voqealarini saqlash vositasi, balki kelajakdagi harakatlar uchun “ustoz”, “ko‘zgu” va “ogohlantiruvchi” sifatida qaraladi. Tadqiqotda asosiy frazeologizmlar — 前事不忘, 后事之师, 温故知新, 以史为鉴, 勿忘国耻, 吃一堑, 长一智, 鉴往知来 va 殷鉴不远 — ning semantikasi, pragmatikasi, tarixiy kelib chiqishi va milliy-madaniy xususiyatlari batafsil ochib beriladi. Tahlilda har bir frazeologizmning Konfutsiy ta’limoti, xalq donishmandligi va zamonaviy Xitoy siyosatidagi qo‘llanilishi ko‘rib chiqiladi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, xitoy tilidagi tarixiy xotira kollektiv, pragmatik va dinamik xarakterga ega bo‘lib, milliy o‘zlikni saqlash, xatolardan o‘rganish va davlat boshqaruvida muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqot tilshunoslik, madaniyatshunoslik, frazeologiya va interkultural aloqalar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: tarixiy xotira, lisoniy-madaniy tushuncha, xitoy frazeologizmlari, chengyu, 历史记忆, 前事不忘后事之师, 温故知新, 以史为鉴, 勿忘国耻, milliy madaniyat, Konfutsiy ta’limoti, lingvokulturologiya, interkultural lingvistika.

Kirish

Tarixiy xotira har qanday millatning madaniy o‘zligini shakllantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. U nafaqat o‘tmish voqealarini eslab qolish, balki ularni hozirgi hayot va kelajak uchun amaliy qo‘llanma sifatida ishlatishni bildiradi. Xitoy madaniyatida “tarixiy xotira” tushunchasi frazeologik birliklar orqali eng chuqur va boy ifodalangan. Xitoy tilida fe‘l va ot frazeologizmlari (chengyu) orqali tarix “ko‘zgu”, “ustoz” va “ogohlantiruvchi” sifatida ko‘riladi. Bu frazeologizmlar Konfutsiy ta’limoti (“Lunyu”), “Zhanguo ce” (Urushayotgan davlatlar strategiyalari) kabi klassik asarlar va xalq donishmandligidan olingan bo‘lib, bugungi kunda ham Xi Jinping nutqlarida, ta’lim darsliklarida va ommaviy axborot vositalarida faol qo‘llaniladi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — xitoy frazeologizmlari asosida “tarixiy xotira” lisoniy-madaniy tushunchasining semantik, pragmatik va madaniy xususiyatlarini ochib berishdir. Tadqiqot quyidagi vazifalarni hal qiladi: 1) asosiy frazeologizmlarning tarixiy

kelib chiqishini aniqlash; 2) ularning semantik va pragmatik funksiyalarini tahlil qilish; 3) milliy-madaniy xususiyatlarini (Konfutsiy, Daosizm va xalq tarixi bilan bog‘liqligini) ochib berish; 4) o‘zbek maqollari bilan qiyosiy tahlil orqali umumiy va xos jihatlarni ko‘rsatish. Tadqiqot dolzarbligi Xitoyning “dunyoga chiqishi” strategiyasi va O‘zbekiston-Xitoy madaniy-ilmiy hamkorligi kuchaygan hozirgi sharoitda yanada ortadi.

Asosiy qism

Xitoy tilida tarixiy xotira frazeologizmlar orqali nafaqat eslab qolish, balki undan saboq olishni ta’kidlaydi. Quyida asosiy frazeologik birliklar keltirilgan:

1. 前事不忘，后事之师 (Qián shì bù wàng, hòu shì zhī shī) — “Oldingi voqealarni unutmaslik — kelajakdagi ishlar uchun ustozdir”.
2. 温故知新 (Wēn gù zhī xīn) — “Eskisini qayta ko‘rib chiqib, yangisini bilish”.
3. 以史为鉴 (Yǐ shǐ wéi jiàn) — “Tarixni ko‘zgu qilish”.
4. 勿忘国耻 (Wù wàng guó chǐ) — “Milliy uyatni unutm”.
5. 吃一堑，长一智 (Chī yī qiàn, zhǎng yī zhì) — “Bir marta qoqilish — bir marta aqlli bo‘lish”.
6. 鉴往知来 (Jiàn wǎng zhī lái) — “O‘tmishni ko‘rib, kelajakni bilish”.
7. 殷鉴不远 (Yīn jiàn bù yuǎn) — “Yin sulolasi ko‘zgusi uzoq emas” (yaqin o‘tmishdan saboq olish).

Bu frazeologizmlar xitoy tilining frazeologik boyligini va ularning pragmatik kuchini namoyon etadi.

Adabiyotlar sharhi

Xitoy frazeologiyasida tarixiy xotira masalasi bir qator tadqiqotlarda o‘rganilgan. Klassik manbalar (“Zhanguo ce”, “Lunyu”) da asosiy frazeologizmlar tahlil qilingan (Baidu Baike, 2023; Our China Story, 2025). Zamonaviy tadqiqotlarda (Nikolaeva, 2017; Hu Xiangcheng, 2024) xitoy maqollarining interkultural pragmatikasi va tarjima muammolari ko‘rib chiqilgan. O‘zbekistonda xitoy frazeologiyasini o‘rganishda Shaxzoda Xasanova (2023–2025) fe‘l frazeologizmlari va lingvokulturologik xususiyatlarini tahlil qilgan. Biroq, “tarixiy xotira”ni maxsus lisoniy-madaniy tushuncha sifatida xitoy frazeologizmlari asosida chuqur qiyosiy tadqiq qilish hali yetarli emas. Ushbu bo‘shliqni to‘ldirish maqolaning dolzarbligini belgilaydi. Xitoy frazeologiyasida alohida chengyu va maqollar qadimdan o‘rganilgan va klassik asarlarda (“Lunyu”, “Zhanguo ce”) keng tahlil qilingan. Zamonaviy Xitoyda bu iboralar siyosiy nutqlarda va ta’limda faol ishlatiladi, shuning uchun ularning madaniy va pragmatik jihatlari ko‘p tadqiqotlarda qamrab olingan (Baidu Baike, Our China Story, 2025).

Biroq, “tarixiy xotira”ni maxsus lisoniy-madaniy tushuncha sifatida frazeologizmlar tizimi orqali kompleks tadqiq qilish hali yetarli emas. Xitoyda bu mavzu ko‘proq tarixshunoslik va etnik identifikatsiya doirasida (Wang Mingke ning “华夏边缘：历史记忆与族群认同” asari) o‘rganilgan. Interkultural va lingvistik tadqiqotlarda (Nikolaeva, 2017; Hu Xiangcheng, 2024) xitoy maqollarining tarjima va pragmatikasi ko‘rib chiqilgan, ammo “tarixiy xotira”ning frazeologik ifodasi maxsus monografik ishlanmagan.

O‘zbekistonda xitoy frazeologiyasi bo‘yicha tadqiqotlar rivojlanmoqda. Shaxzoda Xasanova fe‘l frazeologizmlari, ularning variantlanishi va antonimiyasi haqida bir qator maqolalar chop etgan (2022–2024). Biroq, “tarixiy xotira” mavzusi bo‘yicha maxsus tadqiqotlar deyarli yo‘q. Ushbu mavzuning o‘rganilganlik darajasi o‘rta darajada deb baholash mumkin: alohida frazeologizmlar yaxshi o‘rganilgan, ammo ularning lisoniy-madaniy tushuncha sifatidagi tizimli tahlili bo‘shliqni saqlab qolmoqda. Ushbu maqola ana shu bo‘shliqni qisman to‘ldirishga qaratilgan.

Tahlil va natijalar

Tahlilda yuqoridagi frazeologizmlar milliy madaniy xususiyatlar nuqtai nazaridan chuqur ko‘rib chiqildi:

前事不忘，后事之师 — bu ibora “*Zhanguo ce*” (Urushayotgan davlatlar strategiyalari) dan olingan. U tarixiy xotirani kelajakdagi xatolardan saqlanish vositasi sifatida belgilaydi. Milliy xususiyat: Konfutsiy ta’limotiga ko‘ra, davlat boshqaruvi o‘tmish saboqlariga asoslanishi kerak. Zamonaviy Xitoyda Xi Jinping nutqlarida ishlatiladi. O‘zbekcha qiyosi: “O‘tmishni unutgan kelajakda adashadi” — ikkalasida ham tarix “ustoz” sifatida ko‘riladi, ammo xitoycha versiyasi siyosiy va strategik jihatdan chuqurroq.

温故知新 — Konfutsiy “Lunyu” da aytgan: “温故而知新，可以为师矣”. Tarixiy xotirani statik emas, dinamik jarayon sifatida ko‘rsatadi. Madaniy xususiyat: Xitoy tsivilizatsiyasining 5000 yillik uzluksizligi va innovatsiyani an’anadan olish tamoyili. Bu frazeologizm milliy o‘zlikni saqlashning asosiy mexanizmi hisoblanadi. Zamonaviy ta’limda keng qo‘llaniladi.

以史为鉴 — siyosiy nutqlarda eng ko‘p ishlatiladigan ibora. Tarixni hozirgi qarorlar uchun me’yor sifatida ko‘rsatadi. Madaniy xususiyat: “Ko‘zgu” metaforasi xitoy falsafasida keng tarqalgan bo‘lib, hukmdorlar o‘tmish imperiyalari qulashidan saboq olishi kerakligini bildiradi.

勿忘国耻 — XIX–XX asr bosqinlari (Opium urushlari, Yaponiya agressiyasi) xotirasini saqlashga qaratilgan. Kollektiv milliy xotirani vatanparvarlik va kuch-quvvatni tiklash vositasi qiladi. Madaniy xususiyat: “百年国耻” (yuz yillik uyat) Xitoy xalqining

kollektiv xotirasida chuqur iz qoldirgan va “milliy tiklanish” (中华民族伟大复兴) g‘oyasining asosiy qismidir.

吃一堑，长一智 — shaxsiy tajribadan o‘rganishni ta’kidlaydi. Milliy xususiyat: pragmatizm va o‘z-o‘zini takomillashtirish tamoyili.

鉴往知来 va 殷鉴不远 — o‘tmishni kelajak uchun bashorat qilish vositasi sifatida ko‘rsatadi. Bu iboralar xitoy madaniyatida tarixni “dinamik ko‘zgu” deb hisoblashni aks ettiradi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, xitoy frazeologizmlarida tarixiy xotira individual emas, kollektiv, pragmatik va dinamik xarakterga ega. U madaniy uzluksizlik, axloqiy tarbiya va milliy mustahkamlikni ta’minlaydi.

Xulosa

“Tarixiy xotira” xitoy tilidagi frazeologizmlar orqali lisoniy-madaniy tushuncha sifatida nafaqat o‘tmishni saqlash, balki undan kelajak uchun kuch olish mexanizmi ekanligini isbotlaydi. Tadqiqot xitoy frazeologiyasining boyligini va uning milliy madaniyatdagi o‘rnini yana bir bor tasdiqlaydi. Kelgusida o‘zbek va xitoy frazeologizmlari qiyosiy tahlili, raqamli korpuslar yaratish va tarjima muammolarini o‘rganish yanada chuqurroq tadqiqotlar uchun asos bo‘lishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Zhanguo ce (Urushayotgan davlatlar strategiyalari). Qadimgi Xitoy manbasi.
2. Konfutsiy. Lunyu (Suhbatlar va mulohazalar).
3. Baidu Baike. (2023). 前事不忘，后事之师.
4. Our China Story. (2025). 前事不忘，后事之师 — 每日一词.
5. Hu, X. (2024). Cognitive Construal Study of English Translation of Chinese Proverbs.
6. Xasanova, Sh. (2023). Fe‘l frazeologizmlari xitoy va o‘zbek tillarida.